

Důvodová zpráva k otázkám strategie zpřístupňování elektronických informačních zdrojů pro oblast výzkumu a vývoje

Tato zpráva představuje především dokladový materiál, který podrobněji rozebírá jednotlivé aspekty celkové problematiky strategie zpřístupňování elektronických informačních zdrojů pro oblast výzkumu a vývoje. Jeho účelem je podrobněji specifikovat závěry sumarizované ve stanovisku Asociace knihoven vysokých škol. Členům Asociace může sloužit jako podklad pro koordinaci svých aktivit. Důvodová zpráva se svým členěním částečně přidržuje strukturu sumarizovaného stanoviska a je tak do jisté míry jeho komentářem.

Konsorciální formy zpřístupňování vědeckých informačních zdrojů

Termín „konsorcium“ nemá sice místo v právním řádu České republiky, přesto je velice často užíván a jeho obsah je srozumitelně shodně vnímán. Domníváme se, že by měl být chápán především jako

*...dobrovolné sdružení vysokých škol, ústavů akademie a případných dalších subjektů, které mají naprosto shodný, jasný a formulovatelný zájem o přístup ke konkrétním zdrojům vědeckých informací a tento svůj zájem společně projeví, zpravidla spolu se **sdružením finančních prostředků**, dohodnou společný přístup či sdílení přístupu s producentem, majitelem nebo provozovatelem daného informačního zdroje nebo souboru informačních zdrojů.*

Celkově je možné hlavní charakteristiky konsorcií sumarizovat do dvou aspektů:

- seriózní a prokazatelný zájem o daný informační zdroj, vycházející z pěstování určité vědní disciplíny na dané univerzitě,
- určitá forma sdružování prostředků a lidských kapacit nutných pro získání a udržování přístupových práv k danému informačnímu zdroji.

Ilustrativním příkladem výhodnosti konsorciálního řešení přístupu k informačním zdrojům je možnost sdružovat předplatné vědeckých časopisů vydávaných určitým vydavatelem. Nové informační technologie umožňují, aby místo vzájemného půjčování tištěných titulů objednávaných jednotlivými univerzitami, měly všechny univerzity přístup do elektronických verzí všech titulů předplácených v klasické papírové formě. Za předpokladu, že jednotlivé univerzity své předplatné zachovají, dostává vydavatel stále stejný, resp. v důsledku inflace postupně narůstající celkový objem předplatného, což mu umožňuje dovolit vzájemný přístup do celého souboru předplácených časopisů. Výsledkem je pak někdy až mnohonásobný faktický nárůst titulů časopisů, které mají pracovníci dané univerzity k dispozici.

Konsorciální forma sdružování subjektů z okruhu vysokých škol nebo ústavů akademie samozřejmě předpokládá určitou formu vzájemné solidarity. Větší instituce se širším zázemím vědeckých oborů a disciplín, a tudíž i větším rozpočtem, přispívají, ale také čerpají více než instituce menší nebo instituce, kde je daný obor zastoupen jen několika pracovníky. I ti by měli mít srovnatelné podmínky pro svou vědeckou práci a konsorciální forma je v tomto ohledu velmi výhodná. Na druhé straně by nemělo docházet k tomu, že některé instituce na výhodném přístupu parazitují, protože nic nevěkládají a přístup využívají ke zvýšení své prestiže. Elektronická forma zpřístupňovaných zdrojů umožňuje relativně snadné sledování rozsahu využívání. Např. ve výše zmíněném příkladu primárních periodik, by neměl být problém využívat poskytované statistické údaje ke vzájemné koordinaci odběrů a pokud možno optimalizovat vztah mezi finančním vkladem a jeho efektem. Podstatný by měl být především skutečně konkrétní zájem vycházející z reality pěstování dané vědní disciplíny na dané univerzitě nebo ústavu AV ČR.

Významným aspektem konsorciálního řešení je otázka, zda vycházet z finanční participace jednotlivých členů konsorcia nebo z možnosti plné dotace z prostředků státního programu. V každém případě finanční participace představuje určitou formu skutečného zájmu a vede zpravidla k větší ekonomické efektivitě konečné dojednané formy zpřístupňování informačního zdroje. Problém spočívá v tom, že např. v případě důležitých vědeckých sekundárních bází dat jsou nejnižší vstupní ceny tak vysoké, že i procentuálně nízká finanční participace přesahuje možnosti menších univerzit nebo jejich jednotlivých ústavů. Přitom nastavení finanční participace na tak nízkou úroveň, aby byla únosná i v takových případech, vede k částkám, které jsou pro celkovou finanční bilanci konsorciálního přístupu prakticky zcela bezvýznamné.

Domníváme se proto, že by nejdůležitější multioborové a základní oborové sekundární informační zdroje v jejich základních funkčních verzích (pokud jsou takové verze nabízeny) mohly být financovány bez participace členů konsorcií s tím, že své finanční prostředky vkládá člen konsorcia až do rozšiřování základní verze nebo na další přídatné nástroje. Podstatným faktorem by mělo být nezpochybnitelné pěstování daného vědního oboru na dané vysoké škole nebo ústavu akademie.

Je pochopitelné, že otázky finanční participace jsou složité a liší se případ od případu. Je však nutné zaujmout stanovisko k reálné situaci, kdy na jedné straně je informační zdroj poskytován komukoliv zcela bezplatně, na druhé straně jsou za jiný zdroj bez zřejmého důvodu jednotlivými univerzitami hrazeny poměrně vysoké finanční částky. Ať již konsorciální zpřístupnění informačních zdrojů zahrnuje či nezahrnuje finanční participaci účastníků, celková koncepce a strategie financování by měla být známa předem a zveřejňována v průběhu realizace programu.

Licenční politika a licenční strategie

Producent (majitel autorských práv) poskytuje elektronický přístup ke svému produktu zpravidla na základě udělení licence. Sjednávání a uzavírání licenčních smluv bývá jednoduché v případě předem dobře známého informačního zdroje, který má jednoznačný okruh vážných uživatelů z řad pracovníků výzkumu a vývoje. V tomto případě se jedná o dobře známé dlouhodobé vztahy mezi finančními náklady a výhodností přístupu k danému zdroji. Týká se to především vědeckých periodik. Zájem o ně je znám, je možné dobře sledovat jejich využití a na základě statistických údajů dělat závěry, které je pak možné při licenčním jednání uplatňovat. Zcela jiná je situace v případě nových informačních zdrojů, resp. těch zdrojů, které jsou sice

od klasických tištěných zdrojů odvozeny, ale jejich elektronická forma nabízí výrazně nové možnosti, často velmi lákavé a atraktivní. Jednání o podmínkách přístupu do takových zdrojů je podstatně komplikovanější, protože chybí výchozí data o jejich využívání. Tato situace pak nahrává předkládání přemrštěných nabídek a neodpovídajících finančních požadavků.

Dále je nutné si uvědomit, že ve většině případů jednání probíhá s monopolním producentem, kdy pro určitý konkrétní vědecký program potřebujeme jím vytvářený konkrétní informační zdroj. Rozhodující je pouze míra naší skutečné potřeby a výše našich finančních zdrojů na straně jedné a vůle producenta prodat (laciněji) nebo neprodat vůbec na straně druhé. Vstup zprostředkovatele do takových jednání může více či méně potlačit věcně podložené zájmy skutečného konečného uživatele. Pokud zájemce pověří dojednáváním podmínek přístupů zprostředkovatele, šetří čas, námahu a často i chybějící kapacity kvalifikovaných odborníků, ale ztrácí bezprostřední kontakt s producentem, a to jak při vlastním dojednávání podmínek, tak následně při využívání daného informačního zdroje. Bezesporu může být role zprostředkovatele kladná. Přesto hlavně skutečně velcí producenti dnes dávají přednost dojednávání licenčních podmínek konečným uživatelům, především tedy univerzitám, protože tak získávají velmi cennou zpětnou odezvu a podněty pro další vývoj svých informačních zdrojů. V neposlední řadě je nutné připomenout, že zpravidla jedině konečný uživatel, tedy univerzita, má k dispozici argumenty, které mohou ovlivnit celé jednání a hlavně výslednou cenu, konkrétně např. skutečný rozsah vědeckého oboru, pro který je elektronický informační zdroj potřebný. Univerzitní knihovny disponují informacemi o využívání takového zdroje v jeho starší tištěné nebo i nověji v elektronické formě, mají zkušenosti se zpřístupňováním celé řady elektronických informačních zdrojů. Mohou tak srovnávat a daleko lépe odhadovat skutečnou potřebu než externí zprostředkovatel. Na druhou stranu je ovšem třeba konstatovat, že univerzity u nás nedisponují dostatečným počtem kvalifikovaných odborníků s dostatečnou kapacitou a zkušenostmi potřebnými pro složitá licenční a obchodní vyjednávání. Na základě dosavadních zkušeností tedy roli zprostředkovatelů neodmítáme, ale tam, kde jsou pro to odpovídající podmínky, doporučujeme využívat přímá jednání mezi univerzitami a skutečnými producenty.

Považujeme dále za užitečné vyjádřit stanovisko k tzv. celonárodním licencím. I když se jedná o dosti vágní termín, zpravidla jsou pod tímto označením chápány takové licence, které nabízejí zpřístupnění určitého informačního zdroje prakticky jakémukoliv subjektu na teritoriu daného státu, a to zpravidla bez jakékoliv finanční spoluúčasti. Jediným omezením bývá neziskový sektor. Tato možnost je nepochybně velice lákavá, ale je nutné si uvědomit, že finančně výhodná může být jen v takové situaci, kdy je dojednávána na základě dobré znalosti skutečných potřeb daného zdroje a dobrého odhadu možností uplatnění tohoto informačního zdroje na trhu daného regionu, zpravidla tedy státu. Producent, který takové řešení nabízí nebo na něj přistoupí, získává záruku stabilního příjmu po dobu několika let, ale současně také jistotu, že v tomto období už žádný další příjem z této oblasti nedostane. Je proto nasnadě, že tomu svou nabídku přizpůsobí. Uvážíme-li, že jsou tímto způsobem nabízeny ty elektronické informační zdroje, které předtím nebyly v našem prostředí většinou využívány, je zřejmé, že tato koncepce nemusí být pro zajišťování elektronických informačních zdrojů pro výzkum a vývoj efektivní.

Je ještě jeden důležitý aspekt, související s dojednáváním konsorciálních licencí, a to je tzv. „unlimited access“ (tj. neomezený počet současně pracujících uživatelů) versus přístup vázaný na pevně nastavený počet současně pracujících uživatelů. Na základě postupně získávaných zkušeností je možné doporučit, aby byla tato otázka při licenčních jednáních vzata

do úvahy, především jako nástroj pro konkrétnější specifikaci zájmu o daný informační zdroj, ale hlavně jako vhodnější nástroj pro dojednávání ceny. V případě některých elektronických informačních zdrojů je jeden současně pracující uživatel naprosto dostatečnou úrovní zpřístupňování. Větší počet současně pracujících uživatelů je pak možné nastavovat až podle skutečného a statisticky prokázaného zájmu, a tím i regulovat celkové finanční náklady.

Z výše formulované koncepce konsorcií vyplývá celkem jednoznačně preference dojednávání licencí pro definovaný počet subjektů s jasným záměrem využití, před velkorysou nabídkou celoplošných licencí bez ohledu na počet připojených institucí. Tam je velké nebezpečí, že producent svou nabídku silně nadsadí a na naší straně zpravidla nemáme, a ani nemůžeme mít dostatek podkladů, abychom mohli výhodnost takového řešení posoudit. Připomeňme, že zpřístupňování informačních zdrojů pro vědu a výzkum prostřednictvím moderních technologií bylo zahájeno teprve nedávno. Nelze tedy očekávat, že budeme schopni v plném rozsahu specifikovat své skutečné potřeby.

Struktura elektronických informačních zdrojů financovaných z programu

Informační zdroje pro vědecké a výzkumné účely můžeme zpravidla zařadit do těchto dvou základních skupin:

- sekundární informační zdroje (někdy označované jako bibliografické báze dat),
- primární informační zdroje (vědecká periodika, texty základních děl, edic základních textů a komentovaná díla k těmto textům).

Nabídka je samozřejmě pestřejší, ale uvedené hlavní skupiny nám dovolují formulovat zásadní rozdíly z hlediska jejich financování.

Sekundární informační zdroje (sekundární báze dat) jsou produktem zpracování primárních vědeckých informací, do nichž je vkládána často značná přidaná hodnota, jsou proto zpravidla finančně nákladné. Významným trendem současnosti je doplňování sekundárních informačních zdrojů navazujícími plnotextovými nadstavbami, stále častěji již s plnou retrospektivou. Ještě daleko podstatnější z hlediska jejich ceny je skutečnost, že je musíme zakoupit, resp. uhradit přístup, ve velkém rozsahu naráz. Volba jiné, méně nákladné varianty většinou vůbec neexistuje. Důsledkem je skutečnost, že i ty nejnižší ceny za přístup k sekundárním bázím dat (např. jeden současně pracující uživatel), jsou tak vysoké, že pro menší univerzitu nebo pro jeden z oborů na multioborové univerzitě, jsou naprosto nedostupné. Někdy je sice možné hradit vstup jen do posledního sledovaného roku nebo několika posledních let, tím se ale hodnota přístupu drasticky snižuje. Principiálně je možné řešení v podobě přístupu k těmto elektronickým informačním zdrojům tak, že se hradí každý vstup, což sice může vyjít ekonomicky příznivě, ale pouze v případě, že knihovna zaměstnává kvalifikovaného řešeršera.

Primární informační zdroje představují z nákladového hlediska stejnou, ne-li ještě větší zátěž pro rozpočty univerzitních knihoven než zdroje sekundární. Rychlý vývoj jejich elektronických verzí nabídl vcelku jednoduché řešení, kterým jsme ilustrovali výhody konsorciálního řešení v první části tohoto textu (str. 1). V případě nákupu vědeckých časopisů jde vydavatelům především o udržení dané úrovně předplatného, tedy jejich zisku a pochopitelně o jeho přiměřený růst (v žádném případě pokles!). Vydavatelé nemají zpravidla nic proti výměně duplicitních titulů za ty, které zatím neodebíral nikdo, a umožňují tak celý soubor rozšířit o další tituly.

Statistiky, které jsou dnes vydavateli poskytovány, umožňují provádět rozhodování o volbě dalších titulů na základě jejich skutečné potřeby, nikoliv na subjektivním rozhodování podle přání jednotlivců. Konsorciální sdílení předplatného založené na koncepci sdružení odběrů jednotlivých univerzit do jednoho celku otevírá cestu k daleko větší míře soběstačnosti v přístupu k vědeckým časopisům, než tomu bylo u titulů tištěných. Všichni členové konsorcia mají v tomto případě zajištěn přístup do elektronických verzí všech titulů odebíraných členy konsorcia. Domníváme se proto, že tento poměrně podstatný rozdíl ve financování primárních zdrojů oproti zdrojům sekundárním, by měl být vzat v úvahu při strukturování financování informačních zdrojů pro výzkum a vývoj.

Některé další aspekty problematiky sekundárních (bibliografických)ází dat

Budeme-li chápat pod pojmem sekundární (bibliografické) báze dat ty elektronické informační zdroje, které jsou vytvářeny intelektuálním zpracováváním primárních pramenů, tedy takovým způsobem, kdy je k bibliografickým záznamům přidáván více či méně podrobný věcný popis, pak musíme dojít k závěru, že takových zdrojů je relativně velice málo. Omezíme-li se na zdroje pro výzkum a vývoj, bude výše uvedenému kritériu odpovídat méně než 100 sekundárních elektronických informačních zdrojů. Uvážíme-li dále, že v tomto počtu bude celá řada zdrojů, které se vzájemně více či méně překrývají, a soustředíme se na skutečně reprezentativní báze dat, napočítáme jich jen několik desítek, možná i méně než 20. V zásadě by tak neměl být problém pokrýt finanční podporou prakticky všechny obory výzkumu a vývoje na vysokých školách.

V případě sekundárníchází dat setkáváme se s faktem, že jeden a týž elektronický informační zdroj může být nabízen v různých databázových systémech. Typickými příklady jsou báze dat Inspec nebo Compendex, které je možné využívat až v 10 různých prostředích, přičemž rozdíl práce s takovými různými implementacemi může být jak zanedbatelný, tak značný. Přenos báze dat do různých databázových prostředí je většinou motivován snahou zpřístupnit v jednom prostředí celý souborází dat s výhodnější cenovou nabídkou, přičemž volba té či oné formy a posouzení výhodnosti nebývá jednoduchá. S tím souvisí i častý jev, a to kumulace řady sekundárních informačních zdrojů do souborů („packages“), zpravidla s nabídkou údajně velmi výhodných cen za společné zpřístupňování takového souboru. Takové „balíčky“ elektronických informačních zdrojů jsou ale především výsledkem pro konečného uživatele zcela neprůhledných obchodně-ekonomických jednání mezi producenty, přičemž velmi často se jedná o jeden významný sekundární zdroj, ke kterému je „přibalena“ řada méně významných zdrojů, které jsou samostatně zpravidla jen málo prodejné.

Na druhé straně nelze nevidět vývojový trend postupného pohlcování menších producentů elektronických informačních zdrojů většími hráči na tomto poli a vytváření skutečně velkých souborů informací. To se nejvíce projevuje v postupném propojování sekundárníchází dat s plnými texty primárních zdrojů, na které sekundární zpracování odkazuje. Je nutné si uvědomit, že zde hrají naprosto dominantní roli strategické zájmy producentů sekundárních zdrojů a vydavatelů a jejich finanční i vlastnické vztahy. V každém případě je nutné tyto faktory vnímat, orientovat se v nich a přizpůsobovat strategii zpřístupňování jejich rychlému vývoji.

Zvážení všech faktorů, které nakonec ovlivňují výběr informačního zdroje, je poměrně náročný úkol, který vyžaduje určité znalosti o struktuře a situaci na trhu elektronických informačních zdrojů. Vyžaduje také určitý čas a možnost tyto faktory nějakou dobu sledovat, umět zvážit pro i proti jednotlivých alternativ. Při konsorciálním řešení to znamená na základě

takového posouzení dojít ke shodě v širším seskupení zájemců, což je v zásadě možné a žádoucí, ale pochopitelně často obtížné. Při hledání realizačních forem podpory získávání elektronických informačních zdrojů by měly být zváženy různé možnosti, které by dovolily jednotlivým školám realizovat jejich potřeby. Jednou z nich je i taková možnost, že by vysoká škola dostala určitou podporu pro získání přístupu k té či oné bázi dat a záleželo by na ní, do jaké formy by tento příspěvek vložila.

Retrospektivní (archivní) fondy primárních informačních zdrojů

Elektronické verze vědeckých periodik a inherentní vlastnosti z této technologie vyplývající, především možnost získat požadované články na obrazovku počítače prakticky okamžitě odkudkoliv a kdekoliv, mimořádným způsobem zvýšilo efektivitu práce s vědeckými informacemi, a tím i efektivitu vlastní vědecké práce. Zatímco v prvním období nástupu této technologie byla elektronická forma jakýmsi bonusem k tištěné verzi (získatelná za celkem malý příplatek), v současné době je již digitální forma základní formou pro předplatné. Tištěné verze je pak nutné předplácet jako doplněk elektronického přístupu za sice podstatně nižší, nicméně nezanedbatelné částky. Důvodem může být, kromě tradice a jisté setrvačnosti, zachování možnosti mít v ruce jak konkrétní práci vyhledanou prostřednictvím sekundárníchází dat, tak celý soubor podobných prací, jejichž i jen letmé prohlédnutí může poskytnout řadu podnětných inspirací. Zpravidla je hlavním důvodem pro udržování předplatného pro tištěné verze obava z možných důsledků skutečnosti, že zatímco tištěné verze vědeckých periodik zůstávají ve fyzickém vlastnictví knihovny, jsou elektronické verze jen smluvně zajištěným právem přístupu k jejich obsahu. To celkem pochopitelně vyvolává určitý pocit nejistoty, a tištěné verze jsou pak předpláceny jen proto, aby byla záruka přístupu k těmto zdrojům i kdykoliv v budoucnosti.

I pro případ, že tištěné svazky jsou předpláceny jako forma budování a zajišťování archivu periodik, bylo by nepochybně účelné tuto činnost koordinovat, aby nedocházelo ke zbytečným duplicitám. Daleko progresivnější je postupné vytváření elektronických archivů, jejichž konkrétní forma není sice zatím ustálená, ale přesto již existuje řada možných řešení. Jedná se ale o řešení, která jsou v každém případě mimo možnosti jednotlivých vysokých škol, pravděpodobně i mimo možnosti jejich konsorciálních seskupení. Již existující případy budování elektronických archivů primárních periodik jsou zpravidla založeny na dohodách velkých vydavatelů s hlavními knihovnami dané země a jsou také předmětem rozsáhlých, centrálně koordinovaných a financovaných projektů. Asociace knihoven vysokých škol je přesvědčena, že je již vhodná doba pro zahájení projektů budování elektronických archivů periodik na celostátním principu a s odpovídající finanční a logistickou podporou. Kromě technických problémů je nutno řešit i celou řadu problémů právních, organizačních a je pochopitelně nutné očekávat, že jednání s producenty nebudou jednoduchá.

Co rozumět podporou elektronických informačních zdrojů ?

V předchozím textu jsme hovořili výhradně o elektronických informačních zdrojích jako takových, tedy o elektronických bázích dat nebo elektronických verzích periodik jako jejich typických představitelích. Práce s nimi univerzálně vyžaduje technické zázemí, především počítačovou síť, servery, koncové stanice, případně celou řadu dalších zařízení. Vlastní zdroje jsou pak uloženy buď na vzdálených serverech, o které se nemusíme starat, nebo na lokálních serverech univerzit, případně i dalších institucí. Dnes je jednoznačně dávana přednost uložení

informačního zdroje na vzdáleném serveru jeho producenta nebo zprostředkovatele (např. databázové středisko), čímž pochopitelně odpadají starosti a náklady na udržování lokálního přístupu. Toto řešení je v současnosti podporováno celkově dobrou kvalitou síťového přístupu prostřednictvím akademické sítě v České republice. Domníváme se, že koncepce budování akademické počítačové sítě a její současná úroveň jsou výsledkem kvalitní strategie její mnohaleté státní podpory.

Nelze ovšem pominout řešení provozování elektronických informačních zdrojů na lokálních serverech, ať již jako zrcadla vzdálených serverů nebo v podobě vlastní instalace na lokálním serveru vysoké školy. Představuje to jak investiční náklady, tak především náklady mzdové. Podle dosavadních zkušeností, klíčovou otázkou takových řešení jsou právě personální otázky správců takových instalací.

Další důležitou složkou celé problematiky zpřístupňování elektronických informačních zdrojů je skutečnost, že se jedná v řadě aspektů o vysoce kvalifikovanou činnost, vyžadující jak odbornost a odpovídající vzdělání, tak i rozsáhlé praktické zkušenosti z celé řady oblastí od ryze technických záležitostí, až po otázky administrativní, právní a v pravém slova smyslu manažerské. Zvláště v případech rozsáhlých konsorciálních projektů představuje jejich administrace vysoké pracovní nároky, které představují velkou zátěž pro všeobecně poddimenzované personální obsazení vysokoškolských knihoven. Podceňována by neměla být i oblast navazujících služeb, kterou se dotváří celkový systém informačního zabezpečení výzkumu a vývoje. Považujeme proto za velmi důležité, aby bylo pamatováno na možnost získávání mzdových prostředků především v rámci konsorciálních projektů zajišťování přístupů k elektronickým informačním zdrojům pro výzkum a vývoj.

I když si uvědomujeme, že pro zásadnější změny koncepce podpory programů na podporu zpřístupňování elektronických informačních zdrojů pro výzkum a vývoj není dostatečný časový prostor, domníváme se, že by se měla uvažovat možnost určité formy „volné“ nebo „paušální“ dotace. Mohla by být odvozovaná např. od počtu výzkumných pracovníků, doktorandů nebo počtu publikací, příp. jiné formy výkazu vědecké činnosti nebo konkretizovaná na některou složku práce s informačními zdroji - např. získávání dokumentů prostřednictvím služby elektronického dodávání dokumentů, určité procento nákladů na přístup do báze dat, část nákladů nebo dotaci na přístup do databázových středisek apod. Tato forma by pomohla vyřešit celou řadu problémů, které logicky vyplývají z často diametrálně rozdílných potřeb a konkrétních situací, ve kterých se nacházejí jednotlivé vědní obory na vysokých školách.

Problematika statistik

Statistická data o využívání elektronických informačních zdrojů jsou naprosto nezbytnou zpětnou vazbou jak pro obhájení využití vynakládaných finančních prostředků a jejich další plánování, tak pro možnost objektivního posuzování informačních potřeb a skutečného využití zdrojů. Na hodnoty statistických ukazatelů mohou knihovny reagovat např. zkvalitněním informační výchovy uživatelů, individuálními konzultacemi, lepší propagací a reklamou. Není zajisté tajemstvím, že koncoví uživatelé, i z řad špičkových vědců, mívají tendenci se spokojit s nejjednodušší formou práce s elektronickými informačními zdroji a neuvědomují si, že tak nezískají zdaleka všechny informace, které by dokázal z daného zdroje vytěžit informační profesionál.

Stejně jako v obecném případě elektronických informačních zdrojů jsme zdůrazňovali nutnost rozlišovat mezi sekundárními bázemi dat a elektronickými verzemi primárních periodik, tak i v případě statistik je nutné na ně pohlížet s vědomím těchto rozdílů. V případě statistik využívání přístupů k elektronickým verzím periodik se jedná o celkem jednoduchý případ, kdy sledujeme kolik článků bylo otevřeno (a tudíž využito) z toho kterého titulu časopisu, což samozřejmě může být doplněno o celou řadu doplňujících údajů. V případě sekundárních bází dat informace o tzv. počtu přístupů nebo počtu dotazů ve skutečnosti říká pouze, že daná báze je nějak využívána. To platí tím více, čím více je daná báze dat vědeckého typu v pravém slova smyslu. Tyto báze dat dnes nabízejí pro vyhledávání informací stále sofistikovanější nástroje místo více či méně jednoduché formulace dotazu pomocí klíčových slov nebo obdobných termínů; s takovým zdrojem pracujeme jako s každým jiným nástrojem pro vědeckou práci. To znamená, že výsledky primárních dotazů analyzujeme, studujeme, měníme zadání a hledáme alternativní řešení dotazů/problémů, často používáme i řadu specifických nástrojů daného vědního oboru.

Aby byly uživatelské statistiky využitelné, musí mít statistická data především dobrou vypovídací schopnost a být porovnatelná. Je třeba zajistit, aby dodavatelé elektronických informačních zdrojů pravidelně a v dohodnutých formátech poskytovali odběratelům (knihovnám) vyhovující uživatelské statistiky. Doporučujeme využít výsledků mezinárodního projektu Counter – Code of Practice, který jednoznačně definuje požadavky na data pro vytváření a dodávání uživatelských statistik. Jsou zde definovány reporty uživatelských statistik odděleně pro primární a sekundární elektronické informační zdroje. U primárních elektronických informačních zdrojů se měsíčně sleduje počet zobrazených plnotextových článků pro jednotlivé časopisy a základní identifikační údaje časopisů (název, ISSN tištěné a elektronické podoby časopisu). Při nastavení uživatelského modelu přístupu k elektronickým časopisům jako maximální počet současně pracujících uživatelů je v uživatelských statistikách sledován počet odmítnutých plnotextových článků. U sekundárních elektronických informačních zdrojů se měsíčně sleduje pro jednotlivé databáze počet hledání (searches) a počet přístupů (sessions). Při uživatelském modelu přístupu k databázím jako maximální počet současně pracujících uživatelů je ve statistikách sledován počet odmítnutých záznamů v databázi. Dodávání uživatelských statistik dle mezinárodního doporučení je třeba zahrnout do licenčních smluv mezi dodavateli a odběrateli (knihovnami).